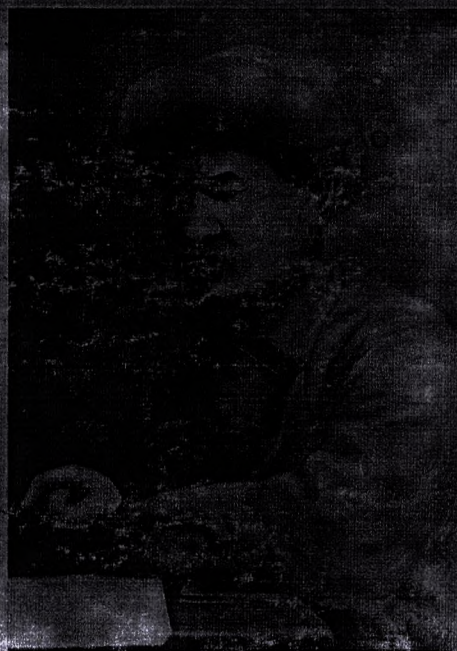

И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИНИН
ЖАРЧЫСЫ

Эшенаалы Арабаевдин
130 жылдык
юбилейине арналат

Посвящается 130-летию
Эшенаалы Арабаева

ВЕСТНИК

КЫРГЫЗСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. И. АРАБАЕВА

ISBN 1654-5611

И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ
МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН

ЖАРЧЫСЫ

ЧЫГАРЫЛЫШЫ: 3 (2012)

Серия: педагогика жана психология

Эшенаалы Арабаевдин 130 жылдыгына арналган
«Кыргызстандагы билим берүүнүн жаңылануу мезгилинде
мектепке чейинки, башталгыч жана атайын билим берүүдөгү актуалдуу
проблемалар» аттуу эл аралык илимий-практикалык конференция

Жарыяланган макалалардын бардыгы эле редакциянын көз карашын билдирбейт. Чыккан материалдар Жогорку Аттестация комиссиясы тарабынан илимий макала катары кабыл алынат.

Журнал Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинен каттоодон өткөн.

Журнал Кыргыз Республикасында жана КМШ өлкөлөрүндө таркатылат.

ISBN 1654-5611

Дареги: Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51
Тел.: 66-39-90
«Махprint» басмаканасында басылды.

Башкы редакциялык коллегия:

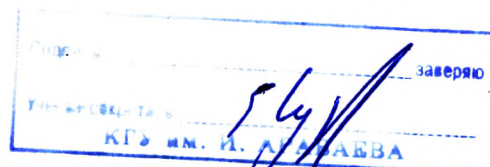
1. Абдырахманов Т.А. – т.и.д., профессор, башкы редактор
2. Каниметов Э.Ж. – ф.и.к., доцент
3. Конурбаев Т.А. – пс.и.к., доцент

Редакциялык коллегиянын мүчөлөрү:

1. Байсалов Дж.У. – п.и.д., профессор
2. Акиева Г.С. – п.и.д., профессор
3. Калдыбаева А.Т. – п.и.д., профессор
4. Мусаев С.Ж. – ф.и.д., КР УИА мүчө-корр.
5. Чодураев Т.М. – геогр. и.д., профессор
6. Чоров М.Ж. – п.и.д., профессор
7. Токсонбаева Э.Т. – п.и.к., доцент

Педагогика сериясынын редакциялык коллегиясы:

1. Тилекеев К.М. – п.и.к., проф.
2. Быковченко Н.С. – п.и.к., проф.
3. Акунова А.Р. – п.и.к., доцент
4. Чокошева Б.С. – п.и.к., доцент
5. Орусбаева Т.А. – п.и.к., доцент
6. Омурбаева Д.К. – п.и.к., доцент
7. Сейталиева Э.С. – п.и.магистри

ПЛЕНАРДЫК ДОКЛАДДАР

1. Абдырахманов Т.А. Кыргызстандын жогорку билим берүү системасын модернизациялоонун орчундуу маселелери	11
2. Бекбоев И.Б. Что вызывает страх у первоклассника?	13
3. Каниметов Ж.К. Кыргыз Республикасындагы жалпы билим берүү системасын реформалоо жана анын өнүгүү багыттары	16
4. Байсалов Ж.У. Эшенаалы Арабаевдин прогрессивдүү инсан катары калыптанышына жана эмгектеринин жаралышына таасир тийгизген факторлор.....	20
5. Тилекеев К.М. Внедрение в педагогическую практику достижений специальной педагогики.....	24
6. Бейшебаева Ж. Бала-бакчаларда балдарда балдарды мектепке даярдоодогу көйгөйлөр жана перспективалар.....	27

СЕКЦИЯ 1

Э.Арабаевдин мурастары жана агартуу тармагында анын ишин улантуучулар

Наследие Э.Арабаева и его продолжители в сфере образования

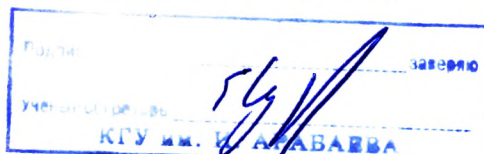
1. <i>Абдраева Н.Э.</i> Э.Арабаевдин жолун жолдоп мугалим болуу – зор сыймык!.....	30
2. <i>Сартбаев К.С.</i> И.Арабаевдин башталгыч мектептер үчүн жазган эмгектери.....	31
3. <i>Өжсөрбаева С.М.</i> Э. Арабаевдин эмгектеринин лингвистикалык- дидактикалык негиздери.....	37
4. <i>Мураталиева А.</i> И.Арабаев атындагы илимий-изилдөө лабораториясы тууралуу.....	40
5. <i>Чыманов Ж. А., Акунова А.Р.</i> Эшенаалы Арабаевдин маданий мурастары	
6. профессор Аскар Осмонкуловдун изилдөөлөрүндө.....	42
7. <i>Эсенгулова М.М.</i> Вклад Эшенаалы Арабаева в образования взрослых в Кыргызстане в 20-е годы.....	44
8. <i>Эсенгулова М.М.</i> Эшенаалы Арабаевдин агартуучулук ишмердүүлүгү	
9. жана педагогикалык мурастары.....	46
10. <i>Рыспаев Т. А.</i> И.Арабаев атындагы мектептин окуу-тарбия иштерин жүргүзүүдө жетишкен ийгиликтери.....	49
11. <i>Абдрахманова А.</i> Тунгуч агартуучу И.Арабаевдин өмүр жолу жана бизге	
12. калтырган мурастары жөнүндө.....	51

СЕКЦИЯ 2

ЖОЖдордогу билим берүү сапаты жана аны кредиттик технологияга өтүү менен жакшыртуу жолдору

Качество образования в вузах и пути совершенствования при переходе на кредитную технологию обучения

1. <i>Абдусаматова Ж.К.</i> Развитие творческих способностей как одного из факторов педагогической деятельности.....	53
2. <i>Абсатаров Р.</i> Педагогикалык багыттагы ЖОЖдордо студенттерге «Экологиянын негиздери» предметин окутууда PowerPoint программасынын колдонуудагы айрым маселелер.....	55
3. <i>Алиев Ш.А., Кедейбаева Д.</i> Гуманитардык адистиктерде математика курсун окутуудагы өз алдынча иштердин түрлөрү жана формалары.....	57

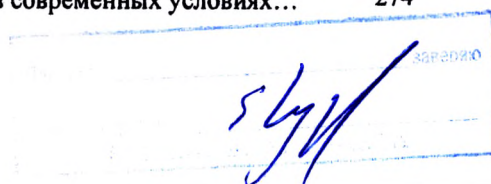
7. <i>Жумабекова Ф.Н., Салиева А.Ж.</i> Научно-методические основы модернизации системы дошкольного образования в контексте повышения конкурентоспособности Республики Казахстан.....	197
8. <i>Искакова А.Т., п.и.к.</i> Мектепке чейинки билим берүүдө тарбиячы инновациялык ишмердүүлүктүн субъекти катары.....	199
9. <i>Искакова А.Т., Закаева Г.З.</i> Формирование социальной модели интеграции детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане.....	202
11. <i>Колесникова Н.В.</i> Улучшение знаний родителей по уходу и развитию детей младшего возраста.....	204
13. <i>Медера Халматова.</i> Эстетическое воспитание и знакомство ребенка дошкольного возраста с искусством.....	209
14. <i>Муратова А.М.</i> Здоровье сберегающие технологии на уроке музыки.....	210
15. <i>Мохсензаде Али.</i> Использование компьютерных игр в готовности детей дошкольного возраста.....	213
17. <i>Омуралиева Э.К.</i> Современная модель программы по организации и внедрению предшкольной подготовки детей 6-7 лет.....	216
18. <i>Орусбаева Т.А.</i> Экинчи тилди мектепке чейинки жаштан баштап.....	218
19. <i>Саматова Б.</i> Бакчабызга «Тынчтык» деген ат бердик.....	222
20. <i>Тентимишева А.Н., Арунова А.А.</i> Взаимодействие педагогов дошкольных образовательных организаций с родителями как составная часть профессиональной компетентности.....	224
21. <i>Усманова Ж.А.</i> Психологические особенности старшего дошкольного возраста.....	227
22. <i>Усманов А.А., Усманова Ж.А.</i> Методолого-теоретические основы эстетико-экологического воспитания дошкольников.....	230
23. <i>Барсанаева Д., Чжен И.Н.</i> Уроки извлеченные из практики внедрения инклюзивного образования.....	232
25. <i>Чжен И.Н., Барсанаева Д.</i> Опыт реализации инклюзивного образования в Кыргызстане.....	236
27. <i>Шарипова Д.Д., Шахмуратова Г.А., Таирова М.Т., Арбузова Т.Л., Сайфиева С.</i> Здоровьесберегающая организация занятий с дошкольниками – основа формирования здорового образа жизни.....	239
28. <i>Эркинбек кызы Айпери.</i> Игры – занятия с детьми раннего возраста по сенсорному воспитанию с использованием национального колорита.....	240

СЕКЦИЯ 4

Башталгыч жана орто мектепте билим берүү: көйгөйлөр, тажырыйбалар, перспективалар

Образование в начальной и в средней школе: проблемы, опыты, перспективы

1. <i>Абрахманова С.</i> Куррикулумдун негизинде башталгыч мектепте окутууну кандай уюштуруу керек?.....	243
2. <i>Чокошева Б.С.</i> Башталгыч мектептин мугалимдери үчүн профессор К.Сартбаев «кыргыз элинин Ушинскийи».....	247
3. <i>Айткеева Г.Дж., Аминова Б.И.</i> Психологическое сопровождение и компетентность учителя.....	249
4. <i>Адилова Г.И., Жолдошова Б.А.</i> Башталгыч класстын окуучуларынын инсандык калыптанууларынын теориялык негиздери.....	251
5. <i>Абраева Н.Э., Токтосунова А.Т.</i> Сүйлөшүү стилинде колдонулган каражаттар.....	234
6. <i>Абраимова Б.У.</i> Игры и упражнения со звучащим словом.....	257
7. <i>Акунова А.Р.</i> Куррикулумдун негизинде 2-класста «Кыргыз тили» окуу китеби менен окутуунун өзгөчөлүктөрү.....	259
9. <i>Алиев Ш.А., Жумадил уулу А.</i> Роль и место математического образования в формировании компетентности педагогов нового поколения.....	264
11. <i>Алиев Ш.А., Зулпукарова Д.И., Мурзабаев К.К.</i> Башталгыч класстардын математика сабагында компьютердик технологияларды колдонуунун айрым учурлары.....	265
12. <i>Арынбаев Э.К.</i> Мектеп математика мугалимдеринин ишмердүүлүгүн компьютердик технологиянын жардамында оптималдаштырууну мугалимдердин билимин өркүндөтүү институту аркылуу ишке ашыруу.....	269
13. <i>Атантаева Ж.И.</i> Жөнөкөй сүйлөмдөрдүн моделдерин аныктоо.....	272
14. <i>Аширбекова А.С.</i> Профессиональная ориентация учащихся в современных условиях.....	274

Ф.И.О	Школа	Класс	Возраст																	
Стаж	Образование																			
Всегда																				
Очень часто																				
Часто																				
Не часто																				
Иногда																				
Редко																				
Никогда																				

Учитель должен иметь ясное представление об организации педагогического труда, о психолого-педагогической культуре и как его совершенствовать. Мастерство учителя достигается благодаря грамотно организованной работе по совершенствованию профессиональной культуры. Уровень профессионализма педагога проявляется в развитии его творческих сторон, совершенствовании педагогического мастерства, его творческом самовыражении. При этом важным показателем уровня психолого-педагогической компетенции является установка педагога на самообразование и саморазвитие не только в педагогическом, но и в общекультурном и личностном плане. Наивысший уровень компетентности отличается высоким показателем самоорганизации педагога. Таким образом, чем выше уровень психолого-педагогической компетентности педагога, тем адекватнее цели и выше удовлетворенность субъектов от взаимодействия с ним, выше уровень позитивной оценки качества решения педагогических задач.

Литература:

1. В.Д. Шадриков, И.Д. Кузнецова, Психологическое сопровождение профессиональной деятельности учителя. –М., 2010.
2. Самоукина Н.В. Первые шаги школьного психолога. М., 2008
3. Овчарова Р.В. «Практическая психология в начальной школе». – М., «Сфера», 1998.

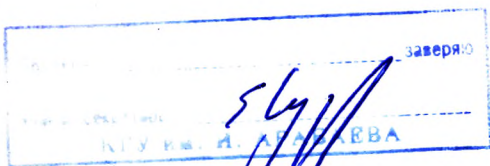
Башталгыч класстын окуучуларынын инсандык калыптанууларынын теориялык негиздери

Адилова Г. И.,

Эл аралык Ататүрк-Алатоо университетинин педагогика жана психология кафедрасынын башчысы, п.и.к., доцент

Жолдошова Б.А.,

КМУнун педагогика кафедрасынын окутуучусу

Кыргызстанда демократиялык коомду орнотууга жана рыноктук мамилелерге умтулуулар эл чарбасынын бардык тармактарында, анын ичинде билим берүү ишинде өзгөрүүгө, жаңыланууга дуушарлантты.

Анын мазмуну жана негизги багыттары Кыргыз Республикасынын тарбия концепциясы (2001), Билим берүү жөнүндө мыйзамы (2003), Улуттук «Билим» программасы (1996), «Жеткинчек» балдар программасы (1999), Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнү жаңылоо концепциялары (1995) сыяктуу расмий мамлекеттик документтерде айкын белгиленген.

Бул иш чаралардын конкреттүү натыйжалары катары түрдүү баскычтагы билим берүү мамлекеттик стандарттары, аларга шайкеш түзүлгөн жаңы окуу предметтери, окуу пландары, программалары, окуу китептери, ошондой эле окутуу-тарбиялоо жаңычыл методдору, формалары жана каражаттары көрсөтүлөт. Ошондой эле, билим берүү процессинде төмөндөгүдөй процесстер эске алынары белгиленет:

- окутуу процессинде үй-бүлө менен коомчулуктун катышуусун колдоп, окутуунун интерактивдүү методдорун сунуш кылган «Кадам артынан кадам» (1994);
- окутууда гуманисттик психологиялык-педагогиканы жана салттык эмес методиканы мүнөздөгөн «Окуу жана жазуу аркылуу сынчыл ойломду өнүктүрүү» (1997);
- интеграцияланган билим берүүгө негизделген «Инклюзивдик билим берүү»;
- дүйнөдө баары өз ара байланыштуу болуп келечектин өнүгүүсү биздин ар бирибизден көз каранды болорун белгилеген жана экологиялык, маданий аралык жана укуктук багыттарды аныктаган «Глобалдуу билим берүү» ;
- Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги тарабынан жалпы билим берүүчү мектептер үчүн бекитилген “Куррикулум» (2009) талаптары;
- этнопедагогикалык тажрыйбалардын негизинде билим берүү.

Арийне, мындай өзгөрүү, жаңылануу процессин сөзсүз түрдө башталгыч билим берүү башынан кечирери белгилүү. Анткени таалим-тарбия башаты - башталгыч класс. Баланын инсандык сапаттарынын жана өз

алдынча иш-аракетти аткарууларынын калыптанышы так ушул курактарда түптөлө баштайт. Эң башкысы, бала оюн, эмгек ишмердүүлүктөрүн айкалыштырган окуу ишине адаптация процессинде болуп биологиялык, социалдык жана психологиялык элементтерин өркүндөтүү менен инсандык жактан калыптанып олтурат.

Андыктан, Ата Мекендин интеллектуалдуу жана ыймандуу сапаттагы адам резустарын калыптандырууда курактык өзгөчөлүктөр, жергиликтүү салттар эске алынып, өз жеринин жаратылышы жана элинин турмушу үйрөнүлүп жана салтка айланган методикалар менен учурдагы жаңы тарбиялоо технологияларын айкалыштыруу башталгыч класстардын окуу-тарбия процессинде жүргүзүлүшү зарыл. Ошол эле учурда бул зарылдык башталгыч класстын окуучуларынын жеке мүнөзгө ээ болушун, жогорку деңгээлдеги жыйынтыктарга жетилүүлөрүн аныктоо үчүн инсан деген түшүнүккө өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Ошондой эле, башталгыч класстарга билим берүүнүн методикасы жана педагогикасы адистигинин ээси инсанды калыптандыруунун негиздери боюнча тажрыйба алышы абзел.

Ошондуктан, инсандын калыптануу табиятын теренирээк түшүнүү максатында инсандын (личносттун) теориясынын маселелерине кайрылууга туура келет.

Азыркы учурда инсандын структурасынын кандайдыр бир жалпыланган моделин чагылдырган бирдиктүү пикир жок экендигин изилдөөчү С.Шентүртүн илимий ишиндеги талдоодон байкоого болот. Биздин темабыздын багыты менен андагы ой-пикирлер үндөшкөндүктөн ага да токтолдук.

Е.В.Шорохованын «инсан – ишмердиктин социалдык мааниге ээ болуучу формаларын аныктаган психикалык касиеттердин жана сапаттардын топтомун алып жүргөн адам» деген аныктамасы психология илиминде «инсан» түшүнүгүнө карата жалпы көз караш бар экендигин айкындайт.

Психология боюнча изилдөөлөрдө бир нече багытта ой-пикирлер көрсөтүлгөн. Мисалы, инсандын социалдык жактан өнүгүүсүнө көңүл буруп, анын калыптануу процессинин негизги стадияларын, окуучулардын ишмердүүлүгүндөгү жетектөөчү мотивдердин алмашуу механизмдери ачылып берилген (Л.С. Выготский), адамды аң-сезимди алып жүрүүчү деп мүнөздөп, инсан таанып-билүүнүн негизинде дүйнөнү өзгөртүүчү субъект катары каралган (К.К.Платонов), карым-катнаштардын, инсан өнүгүү динамикасынын деңгээли катары мүнөздөлүп, инсандын калыптануу процессинде инсандын жана анын мүнөзүнүн жеке түзүлүшүндө бири-бирине өтүү процесси жүрөрү белгиленген (Б.Г.Ананьев менен В.Л.Мясиуев), инсанды бардык сырткы таасирлерди чагылдырып-өзгөртүүчү ички шарттардын жыйындысы катары мүнөздөп, инсандын ядросун аң-сезимдүү иш-аракеттердин мотивдери, ошондой эле акыл-эске баш ийбеген каалоолор, тилектер түзөт делген (С.Л.Рубинштейн), инсандын мазмунун аныктоочу белги катары индивид өз ишмердигинде катышкан коомдук карым-катыштардан келип чыккан сапаттар эсептелери белгиленген (А.Н.Леонтьев).

Көпчүлүк авторлордун изилдөөлөрүндө инсан түшүнүгүнө берилген мүнөздөмөлөрдө айырмачылыктар орун алганына карабастан, анын жетектөөчү системасы катары адамдын аң-сезиминин жекече өзгөчөлүктөрү, ой жүгүртүүнүн, кыялдануусунун өнүгүү процесси каралган. С.Л.Рубинштейнде – «динамикалык тенденция», А.Н.Леонтьевде – «мазмун жаратуучу мотив», В.Н. Мясиуевде – «үстөмдүк кылуучу карым-катнаштар», Б.Г.Ананьевде – «негизги турмуштук багыттуулук», А.С.Прангишвили – «адамдын маңыздык күчтөрүнүн динамикалык уюштурулушу» ж.б..

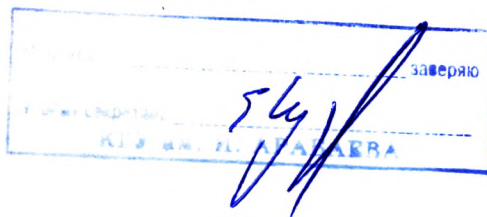
Е.Ф.Ломовдун пикири боюнча, дал ушул касиет аркылуу инсанды иш-аракеттерге багытталган максат, инсандын мотивдери, чындыктын ар түрдүү жактарына карата субъективдүү мамилесин б.а. инсанга берилген мүнөздөмөлөрдүн бүткүл системасын – байкоого болот.

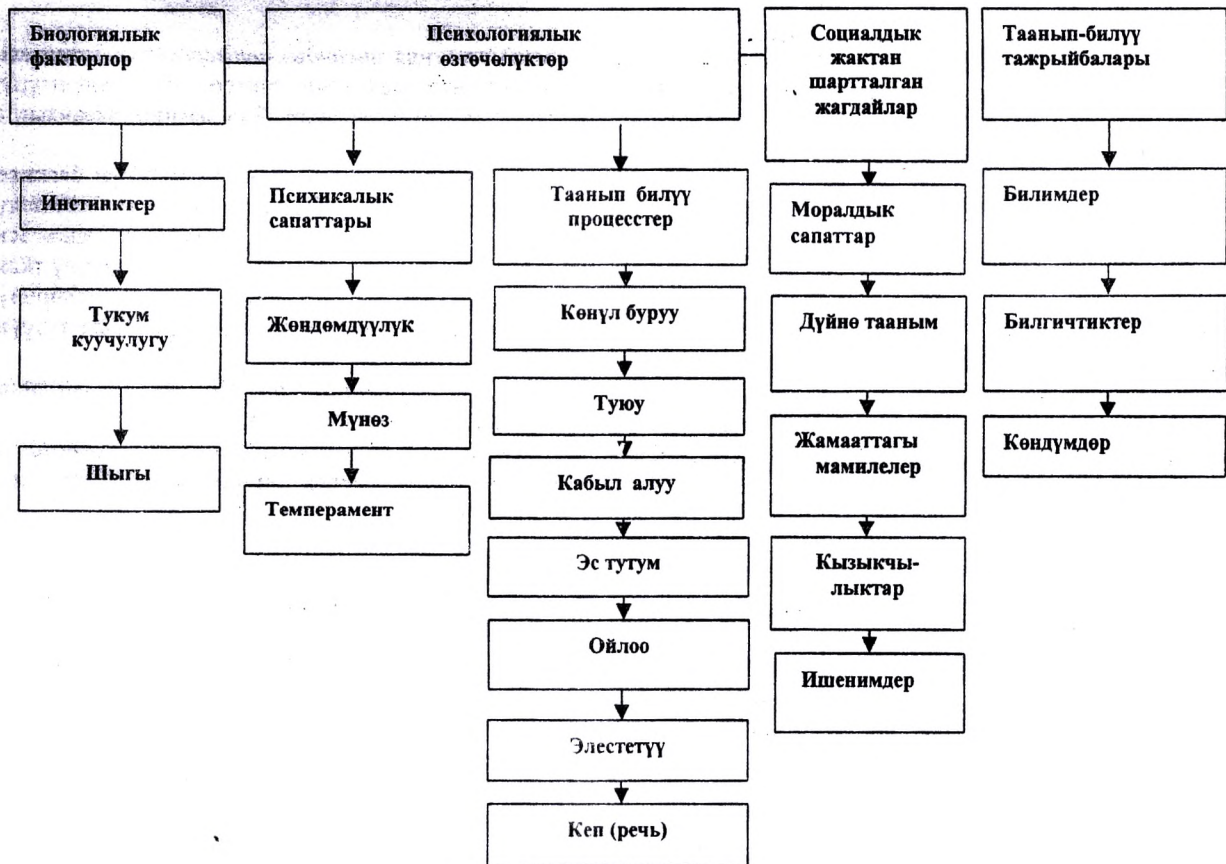
Л.М.Фридмандын «инсан» түшүнүгүнө берген түшүндүрмөсү бир кыйла маанилүү деп эсептейбиз. Анын пикири боюнча, инсан – табиятты, коомду жана адамдын өзүн активдүү түрдө калыптандыруучу жана максатка ылайык өзгөртүүчү, мезгилдин өзгөрүшү менен мейкиндикте багыт алуунун, моралдык-эргтик сезимдердин, ишмердикти өздөштүрүүнүн жана аны ишке ашыруунун формаларына, деңгээлдерине жана кыймылдуу карым-катнашына ээ болгон адам.

Инсанды жана анын структуралык компоненттерин түшүндүрүү боюнча ар түрдүү пикирлерди жалпылоо менен, инсанды адамдын аң-сезиминин жекече өзгөчөлүктөрү жана ишмердүүлүк аркылуу көрүнгөн интеллектуалдык, социалдык-маданий, моралдык-эргтик сапаттарынын динамикалуу, салыштырмалуу туруктуу системасы катары караган К.К.Платонов сунуштаган инсандын структурасына таянабыз. Инсандын мүнөзүнүн, жөндөмдүүлүктөрүнүн, ой-жүгүртүүсүнүн, кыялдануусунун өнүгүү процессин башкарууга мүмкүндүк берүүчү негизги элементтери катары К.К.Платонов төмөнкүлөрдү киргизген:

- биологиялык касиеттер: тукум куучулук, ал-күч, кыймылдуулук, оор басырыктуулук, инстинкттер, шык, ж.б.;
- жекече инсан ээ болгон тажрыйба; көнүмүш адаттар, билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр;
- социалдык жактан шартталган касиеттерге карата инсандын багытталгандыгы; моралдык сапаттар, кызыкчылыктар, идеалдар, дүйнө тааным, ишенимдер, жамааттагы мамилелер;
- психологиялык өзгөчөлүктөр; кабыл алуу, көңүл буруу, туюу, ойлоо, элестетүү, кеп (речь) ж.б.

Жогоруда айтылгандарга таянып инсандын динамикалык түзүлүшүнүн негизги компоненттери чийме аркылуу төмөндөгүдөй көрсөтүлөт:

Инсандын динамикалык структурасынын негизги компоненттери

Мында ар бир компоненттин өнүгүү даражасынан адамдын индивидуалдуулугу, анын мүнөзү жана калыптануусу көз каранды. Инсандын табиятын, өнүгүү принциптерин билүү ага бир кыйла натыйжалуу өнүгүүсү үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүүгө мүмкүнчүлүк берет.

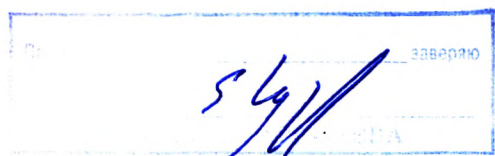
Демек, башталгыч класстын окуучуларынын калыптанышы индивиддин табигый сапатына жана өнүктүрүүгө таасир этүүчү психологиялык өзгөчөлүктөрүнө, б.а. психикалык сапаттар жана таанып-билүү процесстерине көз каранды.

Сунушталган структура инсанды теориялык планда таанып-билүүгө мүмкүндүк берүүчү бир катар белгилерге ээ: биринчиден, бул структура жалпы, себеби ал ар бир инсанга мүнөздүү; экинчиден, динамикалуу (кыймылдуу), б.а. өнүгүү процессинде инсандын сапаттары өзгөрүшү мүмкүн экенин чагылдырат; үчүнчүдөн, функционалдуу, анткени, структуранын өзү бүтүндүк катары жана анын составдык элементтери, психологиялык функциялар катары каралат; төртүнчүдөн, бул структура психологиялык жана социалдык өнүткөн каралат, анткени, ал инсандын психологиялык касиеттерин жалпылап, анын социалдык ордун аныктайт.

Инсандын структурасын түшүнүүгө мындай мамиле кылуу бизге инсандын сапаттарын жана калыптанышын үйрөнүүгө гана мүмкүнчүлүк бербестен, социалдык жана педагогикалык факторлор менен алардын өнүгүү шарттарын аныктоого да мүмкүнчүлүк берет. Инсан проблемасын, анын калыптануусун изилдөөдө олуттуу жыйынтыктарга жетишүү үчүн инсан түшүнүгүн талдоого ыңгайлуу көз карашты аныктап, таанып-билүүдөгү белгилүү мамилелерди толугураак чагылдырып берүүчү теориялык-методологиялык көз караштарды тандап алуу зарыл.

Ал эми методологиялык мамиле ишмердиктин теориялык жана практикалык багыттарын, анын жалпы максатын жана стратегиясын аныктоочу принциптердин топтомун аныктайт эмеспи.

Башталгыч класстарда инсанды калыптануу жана өнүгүү проблемасы системалуулук, ишмердүүлүк, инсанга-багытталган окутуунун комплекстик ж.б. мамилелердин негизинде чечилет. Инсандын калыптануу жана өнүгүү позициясы, ал педагогдун, окуучулардын жана билим берүү каражаттарынын өз ара аракетинин процессуалдык системасы катары каралат. Мындай өз ара аракеттин натыйжасында инсанда жаңы сапаттардын өнүгүшү пайда болот. Окутуу процессиндеги системалуулук мамилени конкреттештирүү, педагогикалык кубулуштарды пландаштыруу жана башкаруу чоң мааниге ээ. Бул мамилелерди ишке ашыруу инсанды, аны өнүктүрүү жана калыптандыруу процессин комплекстүү уюштурууну талап кылат. Комплекстүү системалык мамиленин баалуулугун Э.И.Моносзон, Л.И.Новикова, Г.И.Филенов ж.б. баса белгилешкен. Ал инсандын ар кыл жактарынын өз ара байланышта аракеттенүүсүн жана анын өнүгүүсүнө карата интегративдик мамиле жасоону камсыз кылат.

Башталгыч класстардын окуучуларынын инсандык калыптануусунда *инсандык-ишмердүүлүк мамиленин* маанилүүлүгү педагогикалык процессте инсандын ишмердүүлүгүнүн максатын тактоо, аны бөлүштүрүү, мотивациялык ишмердүүлүктү жана анын компоненттерин тактоо менен негизделет. Бул мамиле инсандын өз алдынчалуулугун өнүктүрүү менен байланыштуу.

Окутуунун контекстинде инсандык-өнүктүрүүчү мамилелердин төмөндөгүдөй өзгөчөлүктөрүн белгилей кетүү зарыл: *инсандык-багыт алуучулук мамиле* билим берүүнүн мазмунун түшүндүрүүгө карата тиешелүү өзгөрүүлөрдү киргизип, ар бир инсандын табигый берилген өзгөчөлүктөрүн, жакынкы өнүгүү зоналарын эске алуу менен окуучулардын активдүүлүгүнүн өз алдынча формаларын өркүндөтүү үчүн шарттарды түзүүнү талап кылат (В.А.Беликов, И.Якиманская). Ал эми *индивидуалдык мамиле* ишмердүүлүктүн түрлөрүнүн мотивациясын, ошондой эле инсандын өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн реализациялоосу үчүн шарттарды түзүүнү талап кылат.

Педагогикалык изилдөөлөрдө жогоруда белгиленген мамилелердин өзгөчөлүктөрү Ш.А.Амонашвилинин, И.П.Волковдун, Е.Н.Ильинанын, В.Ф.Шаталовдун ж.б. эмгектеринде толук чагылдырылган.

Талдоого алынган мамилелердин бардыгы бири-бири менен өз ара байланыштуу жана башталгыч класстын окуучуларынын илимдердин базистик негиздерин окуу жана таанып билүү аркылуу инсандык калыптанууларына багытталган.

Адабияттар:

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса [Текст] / Ш.А. Амонашвили.– Минск: Университетское, 1990.–308 с.
2. Беликов В.А. Личностная ориентация учебно-познавательной деятельности (дидактическая концепция) [Текст] / В.А. Беликов–Челябинск.: ЧГПИ «Факел», 1995.– 142с.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений [Текст] / Л.С. Выготский – Москва: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 504 с.; 1984. – Т.3. – 354 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А.Н. Леонтьев. – 2-е изд. – Москва: Политиздат, 1977. – 287 с.
5. Мектепте окутуунун инновациялык технологиялары: маалыматтык методикалык материалдар /Авторлук курам: Ч. Джумагулова ж.б.-Б.:2007.-170 б.
6. Платонов К.К. Структура и развитие личности [Текст] К.К.Платонов. – Москва: Наука, 1986. – 255 с.
7. Шентүрк С. Инновациялык мектептерде окуучулардын чыгармачылыгын өнүктүрүү [Текст]: Дисс. пед.илимд. канд. / Шентүрк С.– Бишкек.: 2012. – 179 б.

Сүйлөшүү стилинде колдонулган каражаттар

Абдраева Н.Э.,

И.Арабаев атындагы КМУнун окутуучусу

Токтосунова А.Т.,

Ош МПИнин окутуучусу,

Турмуш-тиричиликтеги колдонулуучу сөздөрдөн негизин оозеки формада колдонулган бардык сөздөр же лексика түзөт. Оозеки сүйлөшүү турмуштук зарылдыкта, ар түрдүү кырдаалда, жагдайда, шартта жана маектешкен адамдардын абалына, жаш өзгөчөлүгүнө, психикасына, маданиятына, жашоо-шартына, кызматына, этикасына жана сөз болуп жаткан объектинин мүнөзүнө байланыштуу ишке ашат. Сүйлөшүү, баарлашуу же маектешүү көбүнчө диалог формасында болот. Оозеки сүйлөшүүдө маалыматты туюндуруу же берүү эки каражаттын, башкача айтканда, вербалдык жана вербалдык эмес сүйлөшүү аркылуу берилет. «Сүйлөшүү стилинде вербалдык жана вербалдык эмес каражаттардын мааниси өтө чоң. Ал диалогдук пикир алмашууда түзүлгөн синтаксистик конструкцияларда кетирилген «боштуктагы» ойлорду толуктоо кызматын да кошо аткарат» деген пикирди профессор Т.Аширбаев өзүнүн «Кыргыз тилинин стилистикасы» (4-китеп) деген эмгегинде белгилейт (Б.2004. 82-бет). Демек пикир алмашуу вербалдык эмес каражаттардын б.а. мимика, жест, ымдоо, жасоо, ар кандай белгилер аркылуу да жүрөт. Айрым жагдайларда же шарттарда түзүлгөн кырдаалга ылайык вербалдык эмес сүйлөшүү зарылдыгы туулат. Маселен:

- Сен бүгүн кайда жүрдүң?-деп сурады атасы баласынан.

- Базарга түштүм эле (досуна көзүн кысып)...

Бул текстте вербалдык эмес каражат «көз кысуу». Шартка, ар кандай кырдаалга жараша вербалдык эмес каражаттарды колдонуу зарылдыгы туулат.

Ал эми вербалдык сүйлөшүүдө тилдик каражаттар колдонулат. Пикир алмашуунун негизин вербалдык сүйлөшүү түзөт. «Сөз менен айтып туюндурулбаган нерселерди музыка, сүрөт, бий, мимика аркылуу алда канча кылдат, т.рүү, таасирдүү туюндуруп коюуга мүмкүн. Ошол эле мезгилде музыка, мимика, сүрөт аркылуу жетик туюндурулбаган нерселер тил аркылуу мыкты туюндурулат. Демек, адам баласы информацияны угуу, кабыл алуу, башка бирөөгө информация туюндуруу муктаждыгын канааттандыруу үчүн жогорудагыдай вербалдык жана вербалдык эмес негиздерди көп мезгил изденип ойлоп тапкан. Бул эки негиз- бирин-бири толуктап, кошумчалап, бирин-бири ачып берип турган, бири-бирине диалектикалык карым-катнаштагы бир эле

5611
ЗЕРСЯЮ